

express such deverbatives as nomina actionis, nomina acti, nomina agentis in modern linguo-didactic terminology system.

The phenomenon of regular polysemy is described and basic types of synonymous lexemes-deverbatives educed in scientific linguodidactic discourse are distinguished.

Modern linguodidactic system is characterized by usage of verbal nouns — of subject denominated process, result of this process and subject of the action. Dominant place in expression of word formation meaning “subjected process” take deverbatives with inherent suffixes -енн(я), -нн(я), borrowed suffix -аці(я); “names of process result” — deverbatives with zero suffix and inherent suffix -к(а); suffixes expressing “name of action subject” meaning, relating to irregular word formation formants.

Term deverbatives in area of linguodidactics are characterized with metonymical transformation; in particular, transition “cognitive process → result of cognitive process” can take place not only at lexical level but at the level of morphological word formation. Metonymical transformation as a result of semantic derivation in the field of derivative deverbatives “cognitive process → name of action subject, carrying out the process” is considered to be irregular.

Among nine types of doublet lexemes-deverbatives discovered in the texts of linguodidactic aspiration there are word formative one-stem synonyms “foreign language deverbative with suffix -аці(я) — hybrid deverbative (foreign language deverbative with inherent suffix -нн(я))” and “hybrid deverbative (foreign language noun with inherent suffix -нн(я)) — foreign language deverbative with zero suffix”, lexical synonyms are the other types: “foreign language deverbative with suffix -аці(я) — inherent deverbative with suffix -нн(я) or -енн(я)”, inherent deverbative with suffix -нн(я) — inherent deverbative with zero suffix”, “inherent deverbative with suffix -нн(я) — inherent deverbative with suffix -тт(я)», “synonymous inherent deverbatives with suffix -нн(я) or -енн(я)”, “synonymous inherent deverbatives with suffix -нн(я), formed from verbs of different aspects, that have no lexical an semantic peculiarities”, “hybrid synonymous deverbatives (foreign language verbal nouns with inherent suffix -нн(я))”, “hybrid deverbative (foreign language verbal noun with inherent suffix -нн(я)) — inherent deverbative with suffix -енн(я)».

Key words: term deverbative, semantic relations, suffixal morphemes, polysemy, metonymical transformation, word forming synonymous derebatives, lexical synonymous deverbatives.

Мовна мозаїка

СПРАВДІ І НАСПРАВДІ

У писемному вжитку дехто ставить кому після прислівника *насправді* (напр.: *Насправді, це двоскладне речення; Насправді, вони мужні герої*), тобто вважає його вставним словом, подібно до *справді*. Проте прислівники *насправді* і *справді* не рівнозначні. Вони збігаються лише у своєму першому значенні — “так, як у дійсності, реально, наяву”, пор.: *На вигляд йому значно менше років, ніж є насправді* (О. Копиленко); *Не знаю, чи справді воно так, чи то мені приснилось...* (О. Довженко). Відмінне в них те, що *справді* вживають ще й як вставне слово для підтвердження правдивості, вірогідності чого-небудь, напр.: *Дівчинка, справді, як та квіточка, розпускається; таке славне дитяточко* (Марко Вовчок). *Насправді* не буває вставним словом.

Отже, *справді* і *насправді* взаємозамінні в межах свого основного прислівникового значення. На відміну від *справді* прислівник *насправді* не вживають як вставне слово, тому кому після нього не можна ставити.

Катерина Городенська

The modern use of language gives the following reasons to state: the free functioning of the Ukrainian language sees the resurrection of the language forms immanent to its nature. Such forms also arise in such conservative language styles, as the scientific style and the style of official documents.

Such conjunctions as *що, що + Pron*, correspond to the traditions of the Ukrainian folk language; they are still being used in many functional styles of Ukrainian literary language. So that's why we think that it is important to give preference to the conjunctions *що, що + Pron* in order to verbalize the structured scheme of the complex with the presubstantive subordinate clause.

Key words: complex subordinate clause, conjunction, norms, *що (shcho)*, *що + Pron (shcho + Pron)*, *який (yakyi)*, *котрий (kotryi)*.

Мовна мозаїка

ПРО РОЗДІЛОВИЙ ЗНАК ПІСЛЯ **З ПОВАГОЮ**

Багато авторів листів, як засвідчує новітня вхідна та вихідна кореспонденція установ, після етикетних форм **З повагою** чи **З глибокою повагою** ставлять кому, тобто використовують європейський зразок. А чи є підстави ставити її після цих узвичаєних етикетних форм, що завершують службові та приватні листи? Немає, тому що етикетні конструкції ввічливості, до складу яких уходять форми **З повагою** чи **З глибокою повагою**, найбільше подібні до еліптичних речень, у яких пропущено присудок або присудок із залежним словом, пор.: *З повагою [ставиться до Вас] директор Інституту; З глибокою повагою [ставиться до Вас] Іван Німенко*. Як відомо, у таких реченнях замість пропущеного присудка ставлять тире. Саме тому після етикетних форм **З повагою** чи **З глибокою повагою** не можна ставити коми. Уживання тире залежить від способу подання складників етикетної конструкції ввічливості на аркуші. Його потрібно ставити:

1. Якщо обидва складники такої конструкції написані в одному рядку поряд:

З повагою — директор Інституту

З глибокою повагою — Микола Іваненко

2. Коли в першому рядку етикетної конструкції написано *З повагою* або *З глибокою повагою*, а в другому, ліворуч, зазначено назву посади з малої літери, а праворуч — ініціали й прізвище:

З повагою —

ректор університету

В.І. Андрієнко

З глибокою повагою —

директор Інституту

В. В. Німенко

Тире не ставимо після етикетних форм *З повагою* або *З глибокою повагою*, якщо на віддалі від них в тому самому рядку подано назву посади чи ініціали з прізвищем або ім'я та прізвище, пор.:

З повагою

директор Інституту

З повагою

директор Інституту В.І. Козаченко

З глибокою повагою

Микола Іваненко

Отже, в етикетній конструкції ввічливості, використовуваний у службових та приватних листах, після форм *З повагою* (*З глибокою повагою*) в українській мові **коми немає**. Після них потрібно ставити тире, якщо в тому самому рядку поряд або в наступному рядку вжито другий складник такої конструкції. Тире не ставлять, коли її складники подані в одному рядку на віддалі.

Катерина Городенська

ДЕДЛАЙН ЧИ, МОЖЕ, РЕЧЕНЕЦЬ?

Висококультурний народ дбає про життєздатність своєї мови, крім усього іншого, і за допомогою практики актуалізації здобутків попередніх епох, надаючи їм нового звучання, а часто й змісту. Запозичення в наш час — один з продуктивних і важливих шляхів поповнення лексичної та фразеологічної систем, а проте переважання його над іншими механізмами (спрямованими на пошук власних ресурсів) великою мірою шкодить мові, що через це неначе постає перед багатьма користувачами якоюсь «ледачою», нездатною до активної творчості. На жаль, сучасна практика ЗМІ, передусім радіо, телебачення й ресурсів Інтернету, сприяє повені англійських запозичень, хоч у багатьох царинах діяльності українська мова може запропонувати до вживання традиційні одиниці, аж ніяк не гірші ні за семантичним наповненням, ні за здатністю до сполучуваності.

Останнім часом повідомлення радіо, телебачення, газет та електронних ресурсів рясніють реченнями на кшталт *Певні реформи Україна не встигає провести до дедлайну*. Навряд чи існує потреба запозичувати англіцизм *дедлайн* до української мови, оскільки в нас здавна в аналогічних контекстах використовувався іменник *реченець* 'крайній термін'. Щоправда, уживане слово й у дещо ширшому значенні — 'термін' (рідше). Пор.: *Реченець умовленої сплати вже минув* (І. Франко); *Всміхнувся похмуро тиран-хитрець І мовив: «Ну що ж, я не проти, Даю тобі три дні вільготи. Та знай: як не вернешся ти в реченець, То другові буде ганебний кінець — В той день на хресті він загине, Тобі ж проститься провиня»* (М. Лукаш, переклад поезії «Івікові журавлі» Ф. Шиллера); *І призначив Господь реченець...* (Біблія, переклад І. Хоменка); *Майже всі провідні діячі шістдесятництва дістали максимальний реченець* (7 р. ув'язнення в таборах суворого режиму та 5 р. заслання) й етаповані за межі Батьківщини (В. Овсієнко). Українські письменники різних поколінь (кінець XIX — початок XXI ст.) не цуралися слова *реченець*. Знаходимо його й у деяких офіційних документах, зокрема слово засвідчене в правничих текстах першої третини XX ст., напр.: *Міські, селищні й сільські ради обираються реченцем на один рік в порядку закону про вибори й за нормами представництва до рад, що їх встановлює Всеукраїнський центральний виконавчий комітет* (Конституція УСРР, 1929 р.). Натрапляємо на розглядаєний іменник і в мові сучасних українських ЗМІ, щоправда, не так часто, як можна було б сподіватися.

В. Русанівський гадав, що слово *реченець* у мові творів М. Коцюбинського — це т. зв. «галицизм». Здається, для такого твердження замало аргументів, оскільки слово активно використовувалося в діалектних системах, що не були базою для західноукраїнського варіанту літературної мови. Напр., Словник за ред. Б. Грінченка локалізує цю лексему в говірках Могилівського повіту (?). (У виданні, напевно, помилково зазначено, що слово засвідчене в Могилівській губернії, тобто на території сучасної Білорусі. Це мало ймовірно. Утім бентежить, що в ілюстрації з Грінченкового словника (*Приїде реченець у осени гроші оддам. Мозил. г.*) наявний присток *од-*, не властивий подільським говіркам). Так, це південно-західні діалектні системи, близькі до наддністрянських, але все ж їх не можна розглядати як джерело «галицизмів». У цьому кодексі вокабулу *реченець* також проілюстровано цитатою з твору А. Свидницького, для якого подільська говірка була рідною. Вірогідно, що слово з'явилося у творчості письменника не під впливом галицьких редакторів, а як природний елемент його мови. Крім того, авторові цього допису доводилося чути слово із живих вуст мешканців Макарівського району Київської області наприкінці 90-х рр. XX ст. — на початку XXI ст.: *досі дієся до реченців*. Тим-то не вдається пояснити вживання розглядаєної одиниці тільки «галицькими» впливами.

Фіксують іменник *реченець* більшість словників нової української літературної мови, деякі з них з нетотожним семантичним наповненням. При цьому майже всі кодекси подають до цього слова в Р. відм. одн. закінчення *-я*. (Словник Грінченка, Російсько-український академічний словник за ред. А. Кримського та С. Єфремова (1924–1933), Російсько-український словник ділової мови М. Дорошенка, М. Станіславського, В. Страшкевича (1930), Правописний словник Г. Голоскевича (1929), Орфографічний словник української мови (1975), Український орфографічний словник (2009) та ін.). Проте, на нашу думку, виявлене живомовне відхилення в Р. відм. одн. (*до реченців, реченців*) (пор. цитату з листів О. Мешко до О. Сергієнка: *Мабуть, ти вже знаєш про амністію для всіх, що відбули 3/4 реченця покарання*) цілком умотивоване й засвідчує тенденцію до уніфікації парадигми за типом відмінювання іменника *термін* 'строк' (Р. відм. одн. *-у*), а не одиниці *термін* 'слово; чітко окреслене наукове поняття' (Р. відм. одн. *-а*). Імовірно, що закінчення *-я* в Р. відм. одн. означеного іменника закріпилося в лексикографії та й загалом у писемній практиці під впливом авторитету Грінченкового словника.

Іменник *реченець* досить активно вживаний у мові ЗМІ західної української діаспори. Словник української мови (1970–1980) подає його з ремаркою *заст.* Гадаємо, немає жодних підстав для того, щоб це слово залишалося неактуалізованим, а натомість упроваджувалося лексема *дедлайн*, позбавлена в нашій мові історичної традиції та прозорої внутрішньої форми. Коли впродовж останнього часу мовний колектив зумів повернути до активного вжитку іменники *речник, середмістя, перемитники, перемитництво* та ін., то немає жодних підстав для того, щоб *реченець* опинився серед запорошеного забуття.

Отож, уживаймо *реченець* замість *дедлайн* і не будьмо ледачими ні в мовній практиці, ні в інших галузях діяльності.

Олександр Скопенко